

okrugli stol

U sklopu **Dana europskog kulturnopovijesnog naslijeđa BiH** za 1999. godinu u Mostaru je 19. studenog 1999. održan okrugli stol na temu "Franjevački samostani BiH kao žarišta hrvatske kulture". Na njemu je sudjelovalo više eminentnih znanstvenika kulturnog, svjetovnog i vjerskog života BiH.

Uredništvo "Hercegovine" odlučilo je sve tekstove ovog okruglog stola objaviti u "Hercegovini" broj 6-7 (14-15) za 2000./01.

Marijan SIVRIĆ

**FRANJEVAČKI SAMOSTANI I CRKVE
BOSANSKE VIKARIJE (PROVINCIJE) U
OPORUKAMA DUBROVAČKOG NOTARIJATA
OD SREDNJEG VIJEKA DO 1808. GODINE**

Autor na temelju oporuka Državnog javnog notarijata u Dubrovniku, ustrojenog 1284. godine, koje se nalaze u seriji "Testamenta notaria" prati kroz ostavljene legate testatora pojavu pojedinih franjevačkih samostana i crkava u Bosni. Riječ je o samostanima i crkvama u sklopu Bosanskog franjevačkog vikarijata, odnosno Provincije Bosne Srebrene. Prvi spomeni franjevačkih samostana i crkava u Bosni u legatima dubrovačkih oporuka datiraju iz druge polovine 14. stoljeća. Spomen o njima nalazimu u oporukama i nakon pada Bosne pod osmansku upravu tijekom 16, 17. i 18. stoljeća.

Karakteristične riječi: Bosna, franjevci, samostani, crkve, oporuke

Franjevci Bosanske vikarije imali su izuzetno značenje za vjerski život katolika u BiH. Djelovanje franjevac na tom prostoru nadilazi usko vjerske okvire. Ono se ogleda i na kulturnom i političkom polju. Franjevcima Bosne Srebrene pripadaju zasluge za utemeljenje i izgradnju franjevačkih samostana u novostečenim područjima Dubrovačke Republike - Stonu, Slanom, Rijeci Dubrovačkoj i Konavlima. Tragovi njihove prisutnosti i djelovanja vidljivi su iz starih spisa državne Kancelarije i javnog Notarijata Dubrovačke Republike. To se osobito zorno očituje kroz ostavljene legate u oporukama

dubrovačkog Notarijata. Prije prikaza legata ostavljenih redovnicima Bosanskog franjevačkog vikarijata njihovim samostanima i crkvama, vikarima, gvardijanima i pojedinim franjevcima osvrnut ćemo se ukratko na oporuku, njezin nastanak, sadržaj i karakter u društvenom životu starog Dubrovnika.

***

Europski narodi baštinili su oporuku (testament) iz rimskog prava.¹ U srednjem vijeku, ali i kasnije, oporuka je kod europskih naroda široko primjenjivana. Tako je bilo i u Hrvatskoj, na svim njezinim pravnim područjima. U primorskim gradovima i otočkim komunama oporuka je bila normirana u njihovim statutima.

Ista praksa je bila i na području stare dubrovačke Općine i kasnije Republike. Na prostoru cijele Republike oporuka ima daleku i bogatu tradiciju. To vrijedi posebno za Grad, te otoke Lastovo i Mljet. I ostala područja, nakon uključivanja u državnopravni sustav Republike, prihvaćala su oporuku kao vid rješavanja naslijeđa.

Dubrovački Statut iz 1272. godine, u knjizi III. u člancima XLI. i XLII. normira oporuku, njezinu formu, vjerodostojnost i pravnu moć.² Oporuka je mogla biti pismena i usmena, sastavljena uz prisutnost najmanje dvojice svjedoka. Odredbe o oporuci u Statutu grada Dubrovnika su povremeno dopunjavane. Tako je određeno da se oporuka može sastaviti i izvan Grada i Republike, u inozemstvu. Oporuke su u Dubrovniku mogli ostavljati i strani državljani, koji su se poslovno ili nekim drugim povodom zatekli na dubrovačom području.

I Statut otoka Lastova iz 1310. godine, u glavama XXIII, XXIV, XXV, LII. i LIII., regulira sve važne elemente oporuke.³ Statut otoka Mljeta tu problematiku uređuje u glavama 37. i 38.⁴

U početku su oporuke pisale privatne osobe, pretežito svećenici, s pravom javnosti u izdavanju punovaljane isprave. Stvar se u Dubrovniku izmijenila kada je 1278. godine osnovan "Javni državni notarijat" ("*Publica notaria di Ragusa*"). Uredio ga je i dugo vodio učeni svjetovnjak *Tomassino de Savere*, rodom iz talijanskoga grada Reggio Emilia.⁵ Oporuka se mogla sastavljati i

---

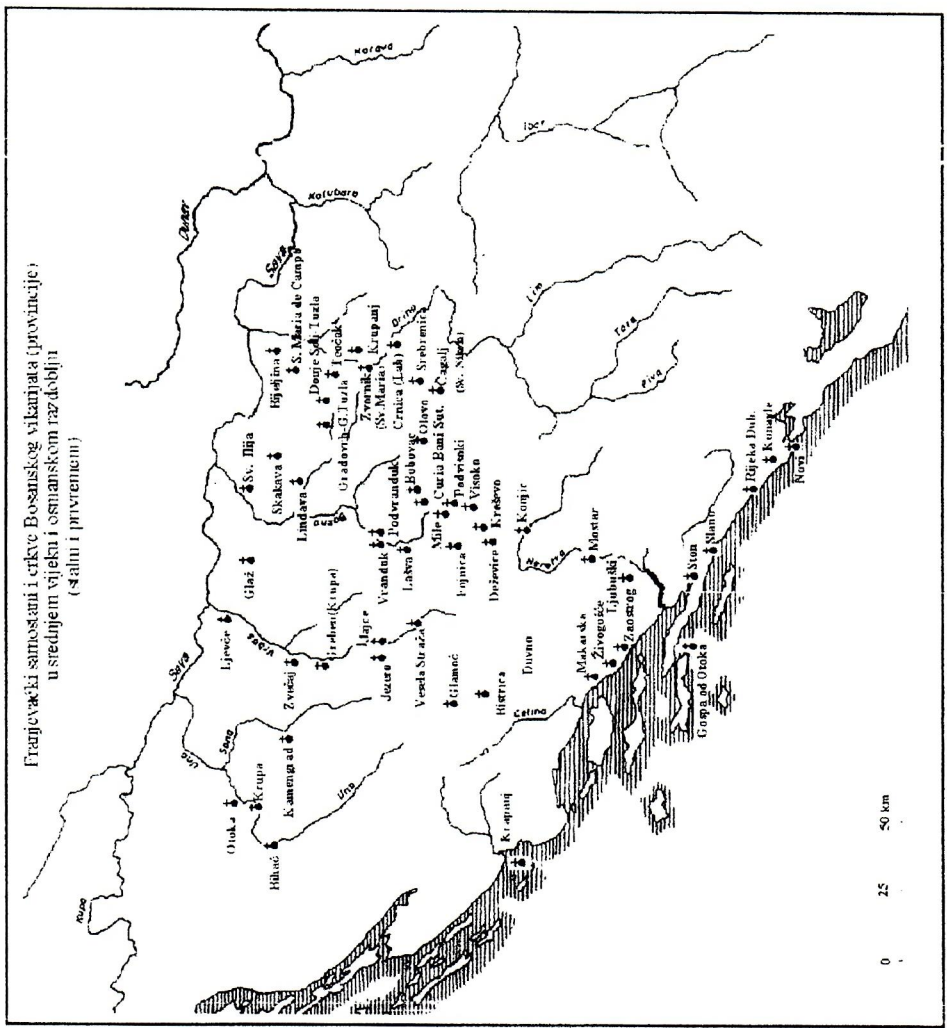
¹ M. Horvat, *Rimska pravna povijest*, Zagreb 1943., str. 33, 63, 72, 86-87; I. Milić, *Oko postanka oporuke*, Rad JAZU knj. 283, OFDN knj. II, Zagreb 1951., str. 5-13.

² Statut Grada Dubrovnika iz 1282. godine, str. 126.

³ F. Radić, *Knjiga o uredbama i običajima skupštine i općine Lastovo*, MHJSM, Zagreb 1901.; DAD, XXXI/1-30, *Libro delli ordinamenti ... de Lagosta*, f. 121-13.

⁴ DAD, 21.1-30, *Libro de ordinazione e delle usance a della universitatae del Comun di Melada*, f. 146 i 146'.

⁵ G. Čremošnik, *Kancelarijski i notarski spisi*, str. 1-15.

u mjesnim kancelarijama na području Republike u knežijama - *Stonu, Slanom, Konavlima i Elafitima (Koločep, Lopud, Šipan)* i kapetanijama - *Trstenici, Janjini (Sreseru) i Cavtatu*, te u kancelarijama samoupravnih otočkih komuna - *Mljetu i Lastovu*.

Oporuke su ostavljali, bez razlike, gotovo svi. Tu se susreću osobe različita društvenog podrijetla - *vlastelini, građani, pučani*, te ljudi različitih zanimanja i profesija. Među njima su *obrtnici, trgovci, pomorci, kućevlasnici, sluge, ratari, državni i javni službenici, duhovne osobe - biskupi, vikari, svećenici, redovnici*.

Predmeti oporučivanja jesu pokretna i nepokretna dobra kojima je oporučitelj za života raspolagao. Poštujući odredbe nasljednog i obiteljskog prava, oporučiteljeva volja je bila neprikosnovenjena.

Glavni sadržaji oporuka

Motiv sastavljanja oporuke uvjetuje i njezin sadržaj. On je poglavito gospodarski i nasljedno-pravni, te duhovno-vjerski, moralni i humanitarno-karitativni. Smrtna opasnost, neizvjesnost trenutka smrti, bolest, odlazak na hodočašće, u rat ili pomorsku službu pojačava strah i nesigurnost da smrt stigne bez sastavljene oporuke. Raspodjela imovine u obitelji - *sinovima i kćerima, braći, rođacima, slugama, ispovjednicima, ubožićima, crkvama, samostanima* - jest njihov glavni sadržaj, kroz koji se prožima gospodarsko i duhovno-vjersko izraženo u ustaljenim frazama "za moju dušu, za dušu mojih roditelja, braće, sestara, rođaka, prijatelja..." Zato iz oporuke izvire životnost - ljudska i osobna. One omogućuju upoznavanje psiholoških osobina ljudi u jednom vremenu i prostoru. Legati koje nalazimo u oporukama u doba Republike mogu se razdijeliti u dvije osnovne skupine: 1. nasljedno-pravne i 2. duhovno - vjerske (crkvene) i humanitarno - karitativne.

Vrste crkvenih legata i redosljed darivanja

U oporukama iz vremena Dubrovačke Republike postojao je ustaljeni redosljed darivanja. Nakon naslova i datacije te arenge slijedi glavni dio oporuke. Riječ je o legatima, kao njezinu glavnom sadržaju, zbog kojeg se oporuka i sastavlja. Na prvom mjestu su duhovno-vjerski legati, ostavljeni crkvama i samostanima, te svećenicima i redovnicima, a potom i humanitarnim udrugama i crkvenim bratovštinama.

Uobičajeno su na prvom mjestu "desetine" i "prvine" ("decime et primitie"), čija je namjena poznata. Desetine su crkveni porez, a "primitije" ili prvine legati za ređenje, mladomisnike i mlade mise. U početku, u 13. stoljeću,

desetine i prvine u dubrovačkim oporukama bile su zasebni legati. Nisu bile uvijek redovite, ponekad je zastupljen jedan ili drugi, a katkada obadva. U kasnijim stoljećima spajaju se u jedinstven legat kao "*decime et primitie*". Tako je ostalo do konca opstojnosti Republike. Visina ovog legata u oporukama nije bila strogo precizirana. Ovisilo je to od volje i materijalne moći testatora. Desetina, kao crkveni porez, je civilizacijska tečevina zapadnog kršćanstva. U pojedinim europskim zemljama javila u različitim vremenima. Proširila se i na hrvatske pravne prostore. Različito je pravno normirana i davala se u raznim vidovima. Na područje Dubrovačke Republike proširila se u doba postojanja dubrovačke Općine. Ona je dio običajnog predstatutarnog prava od prije 1272. godine, kada je donesen Statut grada Dubrovnika. U statutu grada Dubrovnika iz 1172. "*desetina*" nije spomenuta. Ipak bi se njezin sadržaj mogao prepoznati u glavama XVII, XVIII, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI. Prve, te u XIII. glavi Druge knjige dubrovačkog Statuta.⁶ Riječ je o odredbama, kako veli Kosta Vojnović, o *nadarbini* - prihodima dubrovačkog nadbiskupa i kanonika stolnog kapitola katedralne crkve Sv. Marije Velike. To je vid komutacije, odnosno zamjene crkvene desetine odgovarajućom nadarbinom. Isti autor ističe da je država to učinila zbog oskudice dubrovačkog zemljišta i relativnog siromaštva stanovništva. S druge strane, željelo se osigurati stalnost i sigurnost crkvenih prihoda, te da se dubrovačka crkva materijalno učini ovisnom o državi.⁷ Statut općine otoka Lastova u glavi LXVII, a prema odluci od 22. veljače 1397., izričito spominje desetinu ("*decima*"), gdje se veli "*...da ova glava bude čvrsta i trajno valjana glede pitanja plaćanja desetine... Ta se desetina mora prikupiti i isplatiti ..., te izručiti gospodinu nadbiskupu i kanonicima Sv. Marije Velike u Dubrovniku tj. njihovom kaptolu.*"⁸ Odlukom od 25. srpnja 1735. htjelo se unijeti više reda u način razreza ove obveze na otoku Lastovu.⁹ Na otoku Mljetu, kao dijelu Dubrovačke Republike, desetina nije prakticirana zbog specifičnih društvenih, zemljišnih i vjerskih prilika.¹⁰ Crkvena desetina na dubrovačkom području u doba Republike ostala je do danas neproučena. U postojećoj, veoma oskudnoj literaturi o ovom pitanju, konstatira se samo njezina prisutnost.¹¹ Iz primjera koje nalazimo u

⁶ Statut grada Dubrovnika iz 1272., Dubrovnik 1990., str. 78-79, 81-84, 98-99.

⁷ Kosta Vojnović, *Crkva i država u Dubrovačkoj Republici*, Rad JAZU, knj. CXIX, FHFJR XLI, Zagreb 1894., str. 37.

⁸ Lastovski statut, Književni krugovi, Split 1994.

⁹ Lastovski statut, str. 302-303 (točka 25. i 26.).

¹⁰ Misli se na mljetsku Benediktinsku opatiju kao faktor crkvene i svjetovne vlasti i posjednika.

¹¹ L. Margetić, *Pravna osnova crkvene desetine na hrvatskim pravnim područjima*, Zbornik radova br. XX. i XXI. 1983/84., Pravni fakultet u Splitu, Split 1984., str. 57-83.

dubrovačkim oporukama vidljivo je da je ona ipak prisutna. Njezina visina u oporukama nije strogo određena i kretala se u izrazito šarolikim iznosima, ovisno o bogatstvu i volji ostavitelja. U pogledu pripadanja oporučne desetine, nekoj od crkava, postojala je uobičajena praksa uz izvjesna odstupanja, ovisno o podrijetlu testatora i užoj lokalnoj sredini.

Poseban vid legata bio je namijenjen za govorenje svetih misa za dušu ostavitelja ili nekih drugih njemu bliskih osoba. To su tzv. *mise zadušnice*. Obično bi oporučitelj zaželio da se održe ili "izgovore" određene mise: "*messa piana o bassa*", "*messe cotidiane*", "*messa anniversaria*", "*messa solemne*" "*messa cantata*", "*messa gregoriana*", uvijek "*per annima mia*", ili "*per anima*" neke druge osobe. Najčešće se to namjenjuje za duše roditelja, djece, braće i sestara, te za duše druge rodbine i prijatelja. Broj misa koje oporučitelji traže je neujednačen, premda su postojala određena kanonska pravila. Visina legata za mise zadušnice je također neujednačena. Darovani iznos ovisio je o imovnom stanju oporučitelja, a sukladno tome i od njegova zahtjeva. Poriv ostavljanja legata za mise zadušnice je vjerski u čijoj pozadini je smireniji prijelaz iz ovog u onaj drugi svijet, te zato i izraz "*za moju dušu*" i "*za iskupljenje moje duše*". Osim novčanih legata oporučitelji ostavljaju crkvama i samostanima, redovnicima i svećenicima, i naturalne priloge, kao npr. *prihode od masline i vina*, nekretnine - *kuće i pomoćne zgrade, oranice, vinograde, sakralne i uporabne predmete od plemenitih metala - kaleže, križeve, svjećnjake, liturgijske knjige (brevijari), te nakit (prstenje, narukvice, ogrlice), škrabice, zavjetne darove (navikule), odjeću i druge vrijednosti*. Prilozi u novcu i naturi, iako duhovno motivirani, imaju i svoju gospodarsku i potpornu komponentu. Riječ je o gradnji ili obnovi vjerskih objekata - crkava, samostanskih zgrada, kapela i njihovu održavanju. Legati su namjenjivani i za kupnju crkvenog namještaja, opreme, liturgijskih predmeta i umjetničkih svetačkih slika.

Slični ovima su i legati ostavljeni *za molitve za duševni spas* ostavitelja ili neke druge bliske mu osobe. Pritom se ne traži od primatelja govorenje svetih misa.

U oporukama se često spominju i legati ostavljeni za *hodočasnička putovanja* u *Asissi, Aleksandriju, Barlettu, Sv. Nikolu u Bariju, Sv. Jakova de Compostello u Galiciji, Gargano, Padovu, Trani, Sv. Katarinu na Sinaju, Sv. Grob u Jerusalemu, Sv. Petar i Pavao u Rimu* i druga hodočasnička odredišta.¹² Osim osobnog odlaska na hodočašća bila je česta pojava ostavljanja legata za odlazak drugih osoba u ime oporučitelja, ali da se to

---

¹² O tome: Antun Šimčik, *Hrvat obnovitelj Božjeg Groba*, Zagreb 1936.

čini, kako stoji u oporukama, “*per annima mia*” tj. za dušu oporučitelja. Ostavitelji su nalagali epitropima da pronađu nekog svećenika ili *pobožnu, zdravu i voljnu osobu* koja će hodočastiti umjesto njih, budući da su oni sami spriječeni bolešću, starošću ili drugim razlogom da osobno hodočaste. U Dubrovniku je *hodočašće bilo općeprihvaćeni oblik vjerskog očitovanja*.

Izbor crkava i dobrotvornih ustanova za oporučno darivanje

Važan aspekt oporuka bilo je darivanje crkava, samostana, crkvenih velikodostojnika, svećenika i redovnika, te humanitarnih institucija i ubožništva. To je, ujedno, veoma važan *duhovno-vjerski i moralni aspekt oporuka*.

Na području Dubrovačke nadbiskupije najčešće su darivane glavne crkve u Dubrovniku (*Sv. Maria Velika, Sv. Vlaho, Sv. Maria na Dančama, te samostani - franjevački i dominikanski*). Darivane su i ostale dubrovačke crkve, te muški i ženski samostani u Gradu i izvan njega.

Na prostoru Stonske biskupije prvenstveno su darivane crkve u Stonu i njegovoj okolini. Bile su to crkva *Sv. Vlaha* (katedrala stonske biskupije), samostan *Male Braće* s crkvom *Sv. Nikole* u Stonu, crkva *Imena Isusova*, zatim crkva *Gospe od Navještenja* i crkva *Porodenja Marijina*. Oporučitelji u stonskoj kneževnoj kancelariji ostavljali su legatate i za glavne crkve u Dubrovniku. Darivani su i dubrovački samostani, kao i *franjevački samostani u Rijeci Dubrovačkoj, Slanom i Konavlima*. Stanovnici slanskog primorja i otočani postupali su na sličan način. No, i oni su često ostavljali legatate župnim i drugim crkvama svog užeg zavičaja namjenjujući im često i “*desetine*” uz ostale legatate.

Franjevačke crkve i samostani u Bosni u dubrovačkim oporukama

U dubrovačkim oporukama, posebno u onim ostavljenim u javnom Notarijatu u seriji “*Testamenta notaria*”, nalazimo legatate namijenjene franjevačkim zajednicama u Bosni. Legatate su ostavljani crkvama i samostanima, gvardijanima i vikarima, te redovnicima i humanitarnim udrugama - leprozijima i ubožnostima, koja su djelovala pri pojedinim crkvama i samostanima. Oporučne legatate ostavljene za spomenute svrhe nalazimo već u 14. i 15. stoljeću. Pojedinci su ostavljali legatate i kasnije, nakon što je Bosna pala pod vlast Osmanlija u drugoj polovini 15., te tijekom 16, 17. i 18. stoljeća. Ostavitelji legatate su osobe različita podrijetla i društvenog ranga. Ponajprije su to levantinski trgovci, podrijetlom iz Bosne, ili oni koji su svoje poslovanje usmjerili na Istok u zemlje i područja pod osmanskom

vlašću. Bilo je oporučitelja iz drugih krajeva, pa iz Dubrovnika, među kojima i pojedinci iz reda dubrovačkog patricijata.

Legati ostavljeni franjevačkim samostanima i crkvama u Bosni i Hercegovini nisu teritorijalno ravnomjerno raspoređeni. Uvjetovano je to s više čimbenika. Prvenstveno je riječ o gravitirajućem području dubrovačke trgovine prema Bosni, odnosno bosanskih trgovaca prema Dubrovniku, koji su često poslovali u kompanijama i pod firmom dubrovačkih trgovaca. Drugi čimbenik su komunikacije - važni trgovački putevi, koji su prolazili pojedinim krajevima B i H. Osobitu važnost imali su gospodarski razvijenije sredine i gradska naselja, formirana oko rudarskih središta, izrastajući postupno u važna obrtnička i trgovačka središta, koja su češće i intenzivnije komunicirala s vanjskim svijetom. U taj krug ulaze i mjesta od upravno-političke i crkveno-vjerske važnosti. Te su sredine imale razvijeniju društvenu strukturu te življe i raznovrsnije odnose s vanjskim svijetom. Bile su to i materijalno bogatije sredine s višim standardom življenja i raznovrsnijim navikama. U njima su se, prvenstveno pod utjecajem Dubrovnika, stvarale određene navike pa tako i običaj pisanja oporuka i ostavljanja crkvenih i humanitarno-karitativnih legata - samostanima, crkvama, ubožištvima i pojedincima - redovnicima, gvardijanima, vikarima.

Ne nalazimo u oporukama spomena o franjevačkim samostanima i crkvama na područjima Donji kraji i Zapadne strane (osim Jajca), te zapadne Posavine i Krajine. Razlog tome je što su oni izvan važnih komunikacija, posebno trgovačkih putova, te izvan interesnih sfera dubrovačke trgovine i bosanskih trgovaca koji posluju u posve smanjenom obujmu na tim područjima.

Prema mišljenjima pojedinih autora koji su se bavili pitanjem franjevačkih samostana i crkava u BiH, na temelju relevantnih povijesnih vrela, utvrdili su da ih je već u srednjem vijeku bilo oko četrdeset. Po pojedinim oblastima bili su raspoređeni ovako:

1. *TRAVUNIJA* - Herceg-Novi i Konavle. Ukupno 2;
2. *ZAHUMLJE* - Ston, Slano, Ljubuški, Imotski, Mostar, Konjic. (Izostavljena je Rijeka Dubrovačka). Ukupno 7;
3. *BOSNA* (srednja i stara) - Mili kod Visokog, Kreševo, Deževica, Fojnica, Banski dvor (Sutjeska), Lašva kod Travnika, Olovo i Srebrenica. Ukupno 8;
4. *USORA I SOLI* - Tešanj, Skakava, Modriča, Gradovrh i Soli k. Tuzle, Bijeljina, Sv. Marija u Polju k. Bijeljine, Teočak, Zvonik (Zvornik), Ljubovija. Ukupno 10;
5. *DONJI KRAJI I ZAPADNE STRANE* - Jajce, Jezero, Vesela Straža, Rama, Glamoč i Podbila. Ukupno 6;

6. ZAPADNA POSAVINA I KRAJINA - Bihać, Krupa, Obrovac, Bila Stina, Otoka, Kamengrad, Ostrovica, Bilaj, Podnovi, Livče, Zvečaj, Greben, Krupa na Vrbasu, Glaž u Ukrini. Ukupno 14.¹³

Iz navedenog proizlazi da je u BiH u srednjem vijeku bilo ukupno 47 franjevačkih crkava i samostana. Tu su uključeni i franjevački samostani koji su osnovani u Zahumlju i Travuniji, kasnije u sastavu Dubrovačke Republike. Za njihovo utemeljenje zasluge imaju franjevci Bosanskog vikarijata.

U oporukama u dubrovačkom Notarijatu u ostavljenim legatima spominju se u srednjem vijeku sljedeći franjevački samostani i crkve u BiH, s godinom prvog spomena: Sv. Nikola u Milama kod Visokog (1377.), franjevački samostan i crkva Blažene Djevice Marije u Srebrenici (1387.), samostan i crkva u Sutjesci (1397.), samostan i crkva Sv. Marije u Olovu (1397.), franjevačka vikarija u Bosni (1407.), samostan i crkva u Podvisokom (1407.), samostan i crkva Sv. Marije u Zvorniku (1426.), crkva Sv. Nikole u Čaglju kod Srebrenice (1431.), crkva u Krupnju - "chiexa in Chrupan" (1436.), samostan i crkva Sv. Marije u Fojnici (1441.), Sv. Marija u Crnici (Crnči) kod Srebrenice (1440./42.), crkva u Ljubuškom (1444.), samostan i crkva u Podkreševu - "Soto Chresseuo" (1449.), crkva u Bobovcu - "a Bobovaz in Chiesa" (1449.), crkva u Vranduku - "in chiessa a Vranduch" (1449.), crkva i samostan u Jajcu (1449.), crkva u Visokom (1449.), Sv. Marija u Polju kod Bijeljine (1444.) U razdoblju osmanske uprave u BiH do pada Dubrovačke Republike 1808. u dubrovačkim oporukama spominju se sljedeće franjevačke crkve i samostani u BiH: Samostan i crkva Sv. Marije u Fojnici (1473.), Sv. Marija u Zvorniku (1478.), crkva u Visokom (1556./7.), Sv. Marija u Olovu (1556.), Gospina crkva u Rami (1562.), crkva Blažene Gospe u Srebrenici (1668.), crkva u Gradovrhu kod Tuzle (1612.), crkva u Donje Soli (1612.), samostan i crkva Sv. Katarine u Kreševu (1721.), samostan u Zaostrogu (1701.). U dubrovačkim oporukama nalazimo spomena o 18 franjevačkih crkava. Pridodamo li i četiri samostana na dubrovačkom području, nalazimo u legatima spomen o 22 samostana i crkve.

Legati do propasti Bosanskog kraljevstva

Legate ostavljene franjevačkim samostanima i crkvama, te redovnicima i starješinama samostana, vikarima i provincijalima, za različite nakane susrećemo u dubrovačkim oporukama već u 14. stoljeću. Prakticirat će se

---

¹³ D. Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine* (dalje - D. Mandić, *Etnička povijest*), str. 75.

sve do ukinuća Dubrovačke Republike 1808. godine. Ostavljali su ih dubrovački i bosanski trgovci, koji su poslovali na Levantu, a posebno oni u Bosni. Osim njih legat franjevaca i njihovim samostanima i crkvama u Bosni ostavljali su i pojedini dubrovački vlastelini, posebno oni koji su u tim krajevima imali poslovno-trgovačke interese.

***

Dubrovački vlastelin *Andrija de Gondola*, koji se bavio i trgovačkim poslovima u Bosni, ostavio je u oporuci 1377. legat u iznosu od pet srebrenih libara crkvi Sv. Nikole u Milima kod Visokog.¹⁴ *Šimun Đordić*, također dubrovački plemić, u oporuci od 31. kolovoza 1387. ostavlja franjevaca u Srebrenici legat u vrijednosti od 25 perpera srebreničkih groša, te četiri groša za cipele. Dio od prodaje koža koje su se nalazile u Srebrenici namijenio je za mise zadušnice.¹⁵

Radiša Marković, trgovac, najvjerojatnije podrijetlom iz Stona, ostavio je 8. studenog 1395. pisanu oporuku, proglašenu 30. siječnja 1397. Oporučio je legat od 10 perpera i jednog konja crkvi Sv. Nikole u Milama.¹⁶

Trgovac *Miloš Radomirić*, sin Radomira, dubrovački trgovac iz Stona sastavio je oporuku 28. svibnja, dopunjenu 10. i proglašenu 22. srpnja 1397. godine. Oporuka je pisana u njegovoj kući u Podvisokom, gdje je kao trgovac i poslovao. Obdario je legatima franjevce u Bosni. Ostavio je crkvi Sv. Nikole u Milima u Bosni 150 perpera. Fra Martinu u konventu Sutjeska (Sutiescha) ostavio je 50, a fra Benediktu iz Olova (*fra Benedetto al Piombo*) 30 perpera.¹⁷

Tonko Brzičić iz Srebrenice ostavio je oporuku 6. svibnja 1403. koja je proglašena 9. siječnja 1404. godine.¹⁸ Dva legata ostavio je u Srebrenici: crkvi Sv. Marije u mjestu ostavio je jednu litru srebra za izradu obrednog ruha, a jednu litru srebra namjenjuje malobraćanima.

Dubrovački vlastelin i trgovac *Marin Junije Bona* ostavio je oporuku 29. ožujka 1406. s adicijom od 1. i promulgacijom od 14. prosinca 1407. godine. Adicijom ("*Giunta del testamento*") od 1. prosinca 1407., pisanu u

---

¹⁴ DAD, Test. Not. No 6, f. 130; D. Kovačević, Kojić, *Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske Države*, BKN, IP "V. Masleša", Sarajevo 1987. dalje - D. Kovačević-Kojić, *Gradska naselja...*, str. 284; P. Anđelić, *Visoko i okolina kroz historiju*, (dalje- P. Anđelić, *Visoko...*), SO Visoko, Visoko 1984., str. 239.

¹⁵ "Item se lasso de la mia pouerta allo luogo deli fra(t)r(i) i(n) Srebrenica p(er) l' anima mia pp. XV de gross. de Srebrenica" DAD, Test. Not. No 7, f. 195'.

¹⁶ DAD, Test. Not. No 8, f. 92.

¹⁷ DAD, Test. Not. No 8, f. 107.

¹⁸ DAD, Test. Not. No 9, f. 59-60.

Podvisokom (*“in Sotto Vissochi”*) ostavio je legat franjevcima Vikarijata u Bosni (*“ali frati Minori de Vicaria”*). Tako konventu u Milama u Bosni ostavlja 100 perpera da ih utroše za kuću u kojoj stanuju u svrhu poboljšanja življenja, te da ih ne mogu utrošiti za nešto drugo.¹⁹

Još jedan dubrovački vlastelin, **Stjepan Lukarević** (*“Stephano de Lucaris”*), ostavio je testament 22. ožujka 1414. Legatima je obdario više crkava i samostana u Dubrovniku, Stonu i Korčuli. Malobraćanima u samostanu u Podvisokom za njihove potrebe (*“de Podvissochi in Bosna p(er) loro necessitadi”*) ostavio 100 perpera da se uz Božju zahvalnost pomole za dušu njegovu. Malobraćanima u Sutjesci ostavio je 15 perpera da se pomole za dušu njegovu.²⁰

Fumija, žena Nikše Maklovića (*“Fumia uxor Nixe Maclouich”*), ostavila je oporuku 20. ožujka 1414., proglašenu 1. rujna 1416. godine.²¹ Oporukom je namijenila zavidan broj crkvenih legata - crkvama, svećenicima i redovnicima - u Dubrovniku, Stonu, Korčuli i Bosni. Za mise zadušnice namijenila je malobraćanima u Dubrovniku 20, Ombli 30, Stonu 16 i Korčuli 15 perpera. Fra Šimunu Ivanovu, gvardijanu u Ombli, za odjeću ostavila je 10, te fra Tomasu Budaku i fra Petru *“custode de Stagno”* također po 10 perpera za istu nakanu. Don Nikoli Antunovu iz Korčule za brevijar (*“per lo breviario de causa”*) ostavila je 90 perpera, s tim da se pomoli za njezine pretke. Osobito je mnogo legata ostavila franjevačkim samostanima i pojedinačno redovnicima franjevačkog reda. Tako je fra Matiji, vikaru u Bosni, ostavila 10 perpera za odjeću (*“Ancora lasso a fra Mathias vecario de Bosna p(er) vestimenti pp-i x.”*). Isti iznos i za istu nakanu ostavila je i fra Bartolu, nekadašnjem gvardijanu u Bosni, te fra Tomasu iz Srebrenice. Svoju kuću u Srebrenici, sa svim kontima kojima raspolaže, te popisanim inventarom u spomenutoj kući namijenila je malobraćanima u Srebrenici.²²

Marin de Gozze u oporuci od 21. svibnja 1416. ostavio je legat franjevcima Bosanskog vikarijata (*“alli frari della vicaria di Bosna”*) tisuću perpera koji bi se dali vikaru za raspodjelu u nekom od samostana.²³ Franjevcima u Bosni ostavlja još jedan legat u iznosu od 30 perpera.²⁴

---

¹⁹ DAD, Test. Not. No 9. f. 98'-102.

²⁰ *“Ali fra minori de Sutescha in Bosna p(er) loro necessitadi che per g(razia) Dio p(er) l'annima mia ypp- XV”* (DAD, Tes. Not. No 9. f. 218'-219'.)

²¹ DAD, Test. Not. No 10, f. 66'-67'.

²² *“La casa dita de soura sie i(n) Srebreniza co(n) quella rason che abi io uoglio conneuxi sia alla fra Menori de Srebreniza p(er) amor de X(rist)o. Ancora a uoglio che l'inventario qual se trouera dele cose mie i(n) scritta co(n) tuto sia creduto.”* (DAD, test. Not. No, 10, f. 67-67')

²³ DAD, Test. Not. No 10, f. 49.

²⁴ DAD, Test. Not. No 10, f. 50'.

Paula, supruga Miha de Luccari, u oporuci od 1. lipnja 1416. ostavila je veći broj crkvenih legata. Među njima su i oni ostavljeni franjevcima u više mjesta - Dubrovniku (za mise 20 perp.), Stonu (50 perp.), Korčuli (20 perp.), Ombli (100 perp.), te fratrima u Bosni 50 perpera.²⁵ Nešto kasnije, 8. srpnja 1416. proglašena je oporuka dubrovačkog vlastelina *Miha de Luccari*, napisana 25. veljače 1415. I on je bio darežljiv te je veći broj legata namijenio crkvama i samostanima. Obdario je legatima franjevce u Dubrovniku i Ombli ostavljajući im 20 odnosno 10 perpera za govorenje svetih misa. Bratovštini franjevaca u Stonu ostavio je 30 perpera za kupnju crkvenog ruha i nabavku žita. Fratrima u Bosni ostavio je 20 perpera za pjevane mise, za nabavku odjeće ili za nešto drugo što bi im bilo potrebno.²⁶

Marin Miha de Bona ostavio je 2. kolovoza 1417. opsežnu oporuku (s dodatkom) od deset stranica. Obiluje mnoštvom nasljedno-pravnih ali i duhovno-vjerskih legata. Posebno je značajan broj legata ostavio franjevcima. Tako je franjevcima u Dubrovniku ostavio 40 perpera za slavljenje svetih misa za dušu svoju, te 20 perpera za oblačenje mladih fratara u dobi od 14 do 30 godina, preporučujući im svoju dušu u njihovim molitvama. Fratrima na Daksi ostavio je 10 perpera za slavljenje svetih misa, te malobraćanima za oblačenje 10 perpera.²⁷ Zatim je obdario dubrovačke dominikance, te ženske samostane i pojedine crkve u Dubrovniku, a potom hospitale i ubožništva. Posebno su zanimljivi legati koje je testator namijenio franjevcima u Bosni, odnosno franjevcima samostana koji su u to vrijeme pripadali Bosanskom vikarijatu. Tako veli: "*Alla vicaria di frari di Bosna a luogo di Stagno ypp. xxx. A. q(ue)lli d'Ombla ypp. X. p(er) elemosina e loro priego mi ricomando i(n) lo sue orazioni alla miserocordia di Dio. E a frari giouanni da 14. a(n)ni i(n) gui p(er) veste ypp. XX del dicto Vicariato.*" Zatim određuje legat od 50 perpera na teret svog izdržavanja ("p(er) mia anonia") za odlazak jednog svećenika u Rim koji bi slavio mise na svetim mjestima tijekom cijele korizme. Za dušu svoje majke, oca i djeda, te sviju svojih umrlih namijenio je 100 perpera, koji bi se ustupili siromasima, prema procjeni njegovih epitropa. Za mise za svoju dušu testator je ostavio 500 perpera, naređujući epitropima da ih raspodijele na najbolji način i za određene nakane. Jedan legat za mise od pet perpera namijenio je mrkanskom (trebinjskom) biskupu. Oporučitelj ponovno ostavlja legat za Bosnu. Naime, naredio je da se dade od njegove imovine nekom dobrom trgovcu neko

---

²⁵ DAD, Test. Not. No 10, f.

²⁶ Dad, Tewst. Not. No 10, f. 25'.

²⁷ DAD, Test. Not. No 10, f. 77.

vrijedno platno koje bi se prenijelo u Bosnu ili u Slavoniju (“*o i(n) Bossina o i(n) Schlauonia*”) gdje može biti u ropstvu kršćana katoličke vjere (“*Xr(ist)iani fe(de) Chatholica*”), koji su bili zarobljeni od Turaka, da se isti otkupe i oslobode, te da se za to izda valjana isprava, sve u znak dobrog djela i na čast Kristovu.²⁸

Marin di Piero de Gondola oporukom od 25. kolovoza, proglašenom 19. rujna 1417., ostavlja legat od 40 perpera za odlazak jednog zdravog svećenika sposobnog za putovanje u Bosnu.²⁹ **Marin Theodori di Prodanello** ostavio je oporuku 4. travnja, proglašenu 7. srpnja 1418. godine. Sadrži više legata crkvama i samostanima u Dubrovniku. Ostavio je legat od sedam perpera i fratrima u Sv. Nikoli na Milama.³⁰

Pripko Radulinović, obiteljskim podrijetlom iz Stoca, ostavio je pisanu oporuku u dubrovačkom Notarijatu. Napisana je 13. studenog 1419., a proglašena punovaljanom 8. svibnja 1420. godine.³¹ Pripko je ostavio brojne legatate, posebno crkvama. Na prvom mjestu ostavio je Sv. Mariji (Katedrali) u Dubrovniku pet perpera “*per decime et primitie*”. Zatim je ostavio legat za svete mise u crkvi Sv. Petra u Rimu, koje bi se govorile prema procjeni njegovih epitropa. Odredio je da se pošalje jedan svećenik koji bi govorio svete mise u crkvi Sv. Jakova u Galiciji. Za to bi njegovi epitropi dali novac koliko im se činilo potrebitim. Petnaest perpera ostavio je samostanu Sv. Dominika za govorenje misa za dušu svoju. Malobraćanima u Dubrovniku ostavio je za mise tri perpere. Bosanskim franjevcima (“*Item alli fra Menori Vicharia de Bossina*”) za mise ostavio je legat od tri perpere. Po jednu perperu ostavio je za sedam ženskih samostana u Dubrovniku. Ospedalima (“*Item lasso alli hospedali quatro de Ragusa*”) ostavio je po jednu perperu. Za nemoćne je namijenio legat od trideset perpera. Nakon crkava Pripko je obdario legatima dubrovačke bratovštine, ostavljajući im legatate: Bratovštini svećenika Sv. Petra deset perpera da ga oni preporuče u svojim molitvama; Bratovštini Sv. Antuna (Antunini) ostavio je dvije perpere. Stotinu perpera ostavio je za trideset gregorijanskih misa (“*qual se vulgamente chiama de Sancto Gregorio*”); za sve ostale dubrovačke bratovštine ostavio je šest perpera. Isti iznos od šest groša namijenio je crkvi od Sigurate u Dubrovniku. Sv. Jakovu u Višnjici ostavio je dvije perpere.

Trgovac **Petroe Ilić** iz Zvornika ostavio je oporuku 23. rujna 1426., pisanu u Podzborniku. Oporuka je proglašena u Dubrovniku 18. studenog 1426.

---

²⁸ DAD, Test. Not. No 10, f. 77'-78.

²⁹ DAD, Test. Not. No 10, f. 112'.

³⁰ DAD, Test. Not. No 10, f. 136.

³¹ DAD, Test. Not. No 11, f. 32-32'.

Na prvom mjestu obdario je legatom crkvu Sv. Marije u Zvorniku. Njoj ostavlja vinogradić u mjestu *Kozje Brdo*, te svog konja sa sedlom. Od redovnika franjevacca očekuje da mu za to reknu mise sv. Grgura za dušu njegovu.³²

Oporuku je ostavila u Srebrenici **Radoslava**, žena **Dabiživa Strmca**, 22. srpnja, proglašenu 9. studenog 1426. godine.³³ Svoju kuću s trgovinom, koja se nalazila u Srebrenici, ostavila je svojim kćerima Jelici i Margariti pod uvjetom da plate dugove koje je imao njen muž Dabiživ. Ukoliko one to ne bi bile voljne platiti, odredila je da to ostane kako je i bilo. Jedan sag (ćilim) koji se nalazio u Zvorniku kod njezine kćeri Kate naredila je da se preda crkvi pri samostanu Sv. Frane u Srebrenici. Za dušu svoju ostavila je crkvi od Sv. Frane (*“alla chiesa de Sancto Francesco”*) ne spominjući ime mjesta u kojem se crkva nalazi.³⁴ Najvjerojatnije riječ je o franjevačkoj crkvi Sv. Marije u Srebrenici.

Oporuka **Ratka Braianovića Pervičića** (*Te(stamentum) Ratchi Braianouich P(er)uizich*) napisana je 29. kolovoza 1426. u Srebrenici, te dopunjena u Zvorniku u Bosni 29. travnja i proglašena u Dubrovniku 21. svibnja 1428. godine. Ostavio je jednu perperu Sv. Mariji (Katedrali) u Dubrovniku za desetinu i prvinu. Fratrima u Srebrenici ostavlja legat od jedne zlatne libre i šest unča.³⁵

Andrija Racić (Razich) iz Srebrenice ostavio je oporuku 20. veljače 1430. proglašenu 26. svibnja 1431. godine. Namijenio je dar crkvi Sv. Marije u Srebrenici koji se sastojao od dvije srebrne libre i jednog konja (*“Lasso in ghiesia a Srebriniza p(er) l’annima mia libre duo d’argento e cavalo mio.”*³⁶

Dubrovački vlastelin **Klement Frana de Bodaca** ostavio je oporuku 2. a proglašenu 19. ožujka 1430. godine.³⁷ Od neke svoje prodaje odredio je crkveni legat od 1200 perpera, namijenjen za više primatelja. Namijenio ih je, kako oporučitelj veli, za ljubav Boga za dušu svoju i svojih umrlih. Naredio je svojim epitropima da od spomenutog iznosa daju 200 perpera za odjeću maloj braći Vikarijata u Bosni.³⁸

---

³² DAD, Test. Not. No 11, f. 150’.

³³ DAD, Test. Not. No 11, 149’.

³⁴ DAD, Test. Not. No 11, f. 149’.

³⁵ DAD, Test. Not. No 11, f. 174.

³⁶ DAD, Test. Not. No 11, 221’-222’.

³⁷ DAD, Test. Not. No 11, f. 224-225’.

³⁸ (*“e che piu ypp. CC diano li miei epitropi p(er) veste a frari minori della Vicaria de Bosna”*)
DAD, Test. Not. No 11, f. 224’-225’.

Trgovac *Dabiživ Dobretinić - Latiniza (Latinzich)*³⁹ ostavio je pisanu oporuku 18. veljače 1430. proglašenu u Dubrovniku 30. travnja 1431. godine. Riječ je o zakupcu okana srebrene rude u Srebrenici. Osobno i kao obitelj bili su imućni. S bogatstvom je rastao i njihov ugled te su postali i dubrovački građani, prijamom u bratovštinu "lazarina". Dabiživ je imao nekretnine u Dubrovniku, te na Pelješcu, u Trstenici i Stonu. Kao imućna osoba ostavio je više legata. Od crkvenih legata na prvom mjestu su desetine i prvine od pet perpera ostavljeni katedralnoj crkvi Sv. Marije u Dubrovniku, a legat je ostavio i crkvi Sv. Vlaha. Obdario je s više legata samostan dominikanaca u Dubrovniku, te franjevce u Trstenici i Rijeci Dubrovačkoj. Legate je namijenio franjevačkom samostanu Sv. Nikole u Stonu, te crkvama Sv. Marije, Sv. Mihaila i Sv. Kuzme i Damjana u istom mjestu. Franjevcima u Sv. Mariji u Srebrenici odredio je da se svakog tjedna daje po jedna mjera (kablič) najbolje rude iz jama ("*fossa*") u njegovu zakupu. Svojim sinovima - Dobrušku, Martolu i Vlakuši, oporučitelj je naredio da dovrše crkvu Sv. Nikole u mjestu Čagalj blizu Srebrenice. U protivnom, veli testator, neka budu prokleti.⁴⁰ *Dobrula, žena Dabiživa Dobretinića* ostavila je također pisanu oporuku (*Te(stamentum) Dobrule uxoris q(uon)dam Dabisiui Dobretinich Latinize*) 29. kolovoza 1432. proglašenu 19. ožujka 1433. godine.⁴¹ I njezina oporuka obiluje crkvenim legatima. Desetine i prvine od pet perpera ostavila je Sv. Mariji u Dubrovniku, a Sv. Vlahu tri perpere. Jedan legat u iznosu od 100 perpera namijenila je svećeniku koji bi se želio uputiti na hodočašće u Sv. Jakovu u Galiciji, što bi on to činio za spasenje duše njezine. Drugi legat od trideset perpera ostavlja svećeniku koji bi hodočastio u Rim da se tamo pomoli za njezinu dušu i duše njezinih umrlih. Za put jednog svećenika u Sv. Mihaila Arkandela "al Monte" i Sv. Nikolu u Bariu ostavila je ukupno pedeset perpera. Crkvama u Bosni nije ostavila legate, ali je potvrdila sve ono što je svojim sinovima naredio njezin suprug Dabiživ u svojoj oporuci. Zlatar i zakupac *Petko Pribojević* ("*Petcho Priboeuich orexe*") ostavio je oporuku 8. listopada 1436. Pisao ju je u Srebrenici, pri dobroj i zdravoj svijesti, a umno moćan ("*Io Petcho Priboeuich orexe fazo il mio ultimo testamento con bona e sana mente siando infirmo i(n)te(l)letto in caxa mia in*

³⁹ Obitelj Dobretinić prema dubrovačkim genealogijama je podrijetlom iz Bosne, najvjerojatnije iz Srebrenice. Kasnije su dobili nadimak Latinica ili Latinčić. Kao levantinski trgovci primljeni su u bratovštinu dubrovačkih "Lazarina". U prvoj polovini 17. stoljeća upisan je Tomaso Latinica (Latinčić) kao gedstald, officijal i član Velikog kapitula Bratovštine "Lazarina. (Matricola "Lazarina", f. 38, 39, 40, 51).

⁴⁰ DAD, Test. Not. No 12, f. 24'-25.

⁴¹ DAD, Test. Not. No 12, f. 59.59'.

⁴² DAD, Test. Not. No 12, f. 154'-155.

Sreb(re)niza”). Proglašena je valjanom u Dubrovniku 26. studenog 1436.⁴² Tri dukata ostavio je za desetine i prvine *Sv. Mariji u Dubrovniku*, te isti iznos i Bratovštini Sv. Marije za upis u članstvo.

Crkvi Sv. Marije u Srebrenici za kupnju *brevijara* ostavio je 18 dukata. Sv. Mariji u Srebrenici namijenio je i desetinu od njegovog udjela u rudarskoj jami zvanoj *Mirojski potok* u Srebrenici. Crkvi u Krupnju (*“alla chiesia in Chrupan”*) ostavio je šest dukata. Crkvi Sv. Marije u Olovu (*“alla chiesia di S(an)ta Maria di Piombo”*) također je ostavio legat od šest dukata. Fra Miji, gvardijanu u Srebrenici, darivao je šest dukata. Za duše svog oca i majke namijenio je šest dukata koji bi se ustupili siromašnima. Testator je obdario legatima franjevence u Slanom i Konavlima, te crkvu Sv. Venere na Brgatu.⁴³

Šimun - Simko Tasovčić, koji je poslovao u Srebrenici, Višegradu i drugim mjestima istočne Bosne, ostavio je oporuku 29. kolovoza, pisana u Srebrenici gdje je testator i preminuo, a proglašenu u Dubrovniku 20. listopada 1440. godine. Ostavio je više crkvenih i humanitarnih legata.⁴⁴ Fratrima Sv. Marije u Srebrenici odredio je legat od devet dukata da bi se oni pomolili za dušu njegovu. Drugi legat od tri dukata namijenio je leproznim u Srebrenici.⁴⁵

Radivoj Vokčić reč. Cicerina (*“Radivoy Vochyzich detti Zizerina”*) napisao je oporuku 1440. (10. XI.) u Crnči u kući Ivana de Alberto, koja je proglašena 1441. (1. II.). Umro je u “Slavoniji” (*“defuncti in Schauonia”*), kako stoji u zapisniku promulgacije, a vjerojatno se odnosi na Bosnu. Ostavio je više legata crkvama i samostanima, te za hodočaća. Desetine i prvine od 30 dukata namijenio je Sv. Mariji Velikoj u Dubrovniku. Redovnicima Sv. Frane i Sv. Dominika namijenio je legat od prodaje zlatnine da bi mu za uzvrat rekli pjevane mise za dušu njegovu. Od prodaje nekih drugih predmeta naredio je da se učini jedan kalež za crkvu Sv. Nikole. Crkvi Sv. Marije u Crnici⁴⁶ ostavio je 12 dukata za molitve za dušu svoju (*“Item lasso in ghiesia a S(an)ta Maria i(n) Zrniza p(er) annima mia ducati dodexe”*). Crkvi u Srebrenici namijenio je 12 dukata (*“Item lasso in ghiesia in Srebreniza ducati dodexi”*).⁴⁷

Oporukom od 10. listopada 1441., proglašenoj 13. siječnja 1442., **ostavio je Radić Braiković “dicti Tepsa”** iz Crnice kod Srebrenice. Umro je u Crnici u “Slavoniji” (*“defuncti in Zrniza Sclauonii”*). Odredio je legate crkvama,

⁴³ DAD, Test. Not. No 12, f. 154’.

⁴⁴ Decime i primitie od 1 perp. i 6 gr. ostavio je Sv. Mariji Velikoj, Sv. Mariji na Mljetu ostavio je neku novu odjeću. Sv. Katarini u Dubrovniku ostavio je 20 perp. (Test. Not. No 13, f. 23’-74’.)

⁴⁵ DAD, Test. Nort. No 13, f. 73’-74’.

⁴⁶ Lokacija crkve Sv. Marije u Crnči (negdje Crnica) u oporuci nije pobliže određena. Spominje se uz crkvu Sv. Marije u Srebrenici. Za pretpostaviti je da je mjesto Crnča (Crnica) u blizini Srebrenice.

⁴⁷ DAD, Test. Not. No 13, f. 79-79’.

samostanima i za hodočašća.⁴⁸ Katedrali u Dubrovniku namijenio je pet dukata za desetinu i prvinu. Maloj braći u Sv. Mariji u Crnici odredio je za mise legat od 10 dukata, a franjevačkoj crkvi u Srebrenici od 5 dukata “*It(em) laso a S(an)ta Maria delli fratri minori in Zrnica ducati dicxe p(er) messe. It(em) lasso alla ghiesa di fratri minori in Strebreniza ducati zingue*”).⁴⁹

Oporukom od 31. prosinca 1441. promulgiranoj 23. ožujka 1442. **Miroslav Vratojević** iz Fojnice ostavio je legat od četiri dukata franjevačkoj crkvi Sv. Marije u Fojnici.⁵⁰ Obdario je crkve i samostane u Dubrovniku.⁵¹

Crkvu u Ljubuškom, ne navodeći joj ime⁵², obdario je **Goisav Orlović** oporukom od 21. veljače 144. godine. Ostavio joj je dva dijela od ostvarene dobiti prodajom jednog srebrenog pojasa.⁵³ Istoj crkvi u Ljubuškom (“*a Lubussa*”) ostavio je legat od šest perpera **Radojko Dobrovojević**, oporukom od 18. svibnja 1444., za govorenje misa sv. Grgura za dušu njegovu.⁵⁴

Fojničanin **Tvrtko Radivčić** (“*deto Bayalicha*”), koji je umro u Bosni, oporukom od 27. travnja 1445., pisanoj u Fojnici, obdario je legatom od 20 dukata franjevačku crkvu u Fojnici. Na istom mjestu spominje se “*Blasius de Raguseo guardianus de Quoyniza*”⁵⁵

Stonjanin **Radut Bogišić** koji je djelovao i umro u Fojnici ostavio je testament 13. siječnja 1446., pisan u njegovoj kući u Fojnici, a proglašen 6. studenog 1447. godine. Desetine i prvine od 10 perpera ostavio je Sv. Mariji u Dubrovniku, Sv. Frani u Stonu ostavio je pet, a Sv. Mihajlu u istom mjestu 10 perpera. Crkvi sv. Marije u Fojnici darovao je svog bijelog konja.⁵⁶

Trgovac **Radič Mišetić**, rodnom iz Neretve, napisao je oporuku u Fojnici u Bosni 30. travnja 1449. Oporuka je promulgirana u dubrovačkom Notarijatu

---

⁴⁸ Sv. Mariji Velikoj u Dubrovniku jednu perperu za desetine i prvine, samostanu Sv. Dominika u Dubrovniku 5 perpera i za odlazak jedne osobe na hodočašće u Sv. Nikolu u Bariju. (Test. Not. No 13, f. 118)

⁴⁹ DAD, Test. Not. No 13, f. 215.

⁵⁰ DAD, Test. Not. , No 13, f. 119?.

⁵¹ Decime i primitie od 1 perpere ostavio je Sv. Mariji Velikoj, Sv. Vlahu i franjevcima u Sv. Frane po 1 perperu. Za mise sv. Grgura ostavio je pet perpera. (Test. Not. No 13, f. 119')

⁵² Obično se misli da je crkva bila posvećena sv. Katarini. Da su u njoj služili franjevci, izvan svake je sumnje. Činjenici da je u Ljubuškom postojao franjevački samostan treba dodati i to da je kraljevski dvor bio prema njima naklonjen, a posebno oblasni gospodari Radivojevići-Jurjevići-Vlatkovići. Povelja Jurja Vojisalića od 12. kolovoza 1434. izdana vlasteli Jurjević, kojom se jamče sva prava na njihove posjede, ranije uzurpirana od Sandalja Hranića. To im se jamči prizivom na gospodina vikara Žuana i buduće vikare i fratre reda sv. Frane, bez čijeg se znanja neće ništa mijenjati. (F. Miklošić, Monumenta, str. 378-9.)

⁵³ DAD, Test. Not. No 13, f. 140.

⁵⁴ DAD, Test. Not. No 13, f. 188.

⁵⁵ DAD, Test. Not. No 13, 215.

⁵⁶ DAD, Test. Not. No 14, f. 123'-124'.

19. lipnja iste godine. Uz mnogobrojne nasljedne legate ostavljene pojedincima, te raznim crkvama i samostanima testator je obdario i franjevačke zajednice u Bosni.⁵⁷ Riječ je o legatima za molitve za duševno spasenje i “gratis” legatima za humanitarne nakane. Najprije je ostavio legat Sv. Mariji u Fojnici, crkvi u mjestu svog obitavanja, ostavljajući joj 20 denara “*per annima mia*”. Crkvi u Podkreševu (“*Soto Chresseuo*”) ostavio je legat od pet denara za istu nakanu. Crkvi Sv. Marije u Olovu (“*Chiesa a Piombo zoe a Holouo*”) ostavio je legat od pet denara, koje su redovnici bili dužni utrošiti u kuće za stanovanje redovnika. Crkvi u Bobovcu (“*a Bobovaz in Chiesa*”) također ostavlja legat od pet denara koji bi se utrošili u kuće za stanovanje redovnika. Isti iznos oporučuje i crkvi u Vranduku (“*in Chiesa a Vranduch*”) za uređenje kuća za stanovanje redovnika. Treću vrstu legata ostavio je za siromašne i leprozne (“*alli poveri zoe leprosi*”), u “zakloništima” uz crkve i samostane u Fojnici, Olovu, Visokom, Kreševu (Sotto Cheresseuo) i Jajcu, svakom po pet denara. Za ostale siromahe namjenjuje pet denara koji bi se trebali uručiti redovniku njegovu mnogopoštovanom duhovnom ocu. Redovnicima u Fojnici ostavlja još po jedan denar, namijenjen za kupnju kandela i ostalih potrepština za otpremu umirućih. Obdario je i tri redovnice (vjerojatno franjevke) ostavljajući im po jedan dukat.⁵⁸

Vlahuša Latiniza,⁵⁹ sin Dabiživa Dobretinića Latinice ostavio je oporuku 19. kolovoza 1450., proglašenu 30. prosinca 1452. godine.⁶⁰ Decime i primicije od dvije perpere ostavio je Sv. Mariji u Dubrovniku, te Sv. Vlahu isti iznos. Sv. Veneri u župi za kupnju kaleža ostavio je 25 perpera. Istoj crkvi ostavlja i legat od 15. perpera, te svećeniku Blažu iz Župe (dubrovačke) koji se nalazi u Sv. Mandaleni 40 perpera. Namijenio je i veći broj legata za hodočasnička putovanja.⁶¹

Vlahuša je potvrdio legat u svezi s gradnjom crkve Sv. Nikole u Čaglju kod Srebrenice. Naredio je svojim epitropima da plate jednu trećinu ukupnih troškova za njezino dovršenje, kako je u svom testamentu naredio njegov otac Dabiživ.⁶²

⁵⁷ DAD, Test. Not. No 14, f. 123'-124'.

⁵⁸ DAD, Test. Not. No 14, f. 123'-124'.

⁵⁹ U jednoj ispravi od 27. 01. 1447. Stjepan, veliki vojvoda bosanski, potvrđuje da je od dubrovačke Općine primio 700 perpera, koje je Vlahuša Latinčić dogovao na ime carinske pristojbe. (*E. Fermendžin, Acta Bosnae, str. 203; M. Pucić, Spomenici II, str. 111.*). U drugoj ispravi od 29. 01. 1448. Stjepan (Vukčić Kosača) “*dux chulmensis et maritimus et magnus voivoda regni Bosnae*” također potvrđuje Općini dubrovačkoj da je primio 2047 perpera na ime duga Vlahuše Latinčića. (*E. Fermendžin, Acta Bosnae, str. 207; M. Pucić, Spomenik II, str. 112.*).

⁶⁰ DAD, Test. Not. No 15, f. 27'-29'.

⁶¹ Hodočasnički legati:

⁶² DAD, Test. Not. No 15, f. 28.

Trgovac **Pavko Braiković (Stjepašinović)**, sin Stjepanov, ostavio je oporuku 12. studenog 1454., pisanu u Srebrenici, proglašenu 23. prosinca iste godine. Odredio je više crkvenih legata. Sv. Mariji Velikoj u Dubrovniku namijenio je desetine i prvine u iznosu od 10 dukata. Istovjetan iznos od 10 dukata za mise sv. Grgura ostavio je također Sv. Mariji.

U Srebrenici je ostavio dva legata: jedan od 60 dukata namijenio je Francescu (Frani), gvardijanu tamošnjeg samostana, dok je crkvi Sv. Marije odredio desetinu od dobiti koju ostvari od rudničkih jama (*“fossa”*) u Srebrenici u njegovu zakupu. Crkvi Sv. Marije u Zvorniku ostavio je legat od 15 dukata.⁶³

U Bosni sa sjedištem u Fojnici poslovaio je trgovac **Maroe Veseoković**. U istom mjestu, u vlastitoj kući, sastavio je oporuku 18. veljače 1455. Testator je preminuo u Fojnici, nakon čega je njegova oporuka proglašena u Dubrovniku 16. srpnja 1455. godine.⁶⁴ Imao je posjede i značajnu imovinu u Bosni, u Fojnici, Podkreševu i drugdje, te Dubrovniku.⁶⁵ U oporuci spominje i svoj vinograd Orlac u Neretvici u Bijelom Polju (*“la mia vina Orllaz in Naretuiza a Billopogalle”*). Ostavio je veći broj crkvenih legata crkvama u Dubrovniku i Stonu, te za hodočasnička putovanja.⁶⁶

Trgovac **Durad Ostojić reč. Baba** iz Fojnice, gdje je i umro, ostavio je oporuku 19. prosinca 1459. koja je proglašena u Dubrovniku 13. kolovoza 1460. godine. Legat od pet dukata ostavio je franjevačkoj crkvi Sv. Marije u Fojnici, te tri perpere za mise sv. Grgura.⁶⁷

Trgovac **Mileta Radičević**, zvan zlatar, obitavao je i poslovaio u Fojnici. Tu je i umro (*“mortus i(n) partibus Bosne i(n) Quoniza”*). Pred smrt ostavio je pisanu oporuku datiranu 8. travnja, a proglašenu 14. listopada 1461. godine.⁶⁸ Decime i primicije od dvije perpere ostavio je dubrovačkoj stolnoj crkvi Sv. Marije, te tri perpere za mise sv. Grgura za dušu svoju. Značajan broj legata namijenio je franjevačkim crkvama i samostanima u Bosni -

---

⁶³ DAD, Test. Not. No 15, 125-126.

⁶⁴ DAD, Test. Not. No 15, 149-150'.

⁶⁵ Oporuci je pridodat popis (*“cedola”*) Marojeve imovine, datiran 16. II. 1455., koju on spominje i u tekstu oporuke. Riječ je o srebrenini, nepokretnim i pokretnim dobrima, novčanim iznosima i drugim stvarima (*schlavina vulgatescha, pelle bovine, pelle sotile, botte grande, gunela negra, te ostala roba*) u ukupnoj vrijednosti od oko 400 perpere. Tu su i uzajamna zaduženja - potraživanja i dugovanja s poslovnim osobama.

⁶⁶ Decime i primicije od 5 perpere ostavio je sv. Mariji u Dubrovniku. Isti iznos od 5 perpere ostavlja joj za mise sv. Grgura. Samostanu Sv. Marije na Mljetu ostavio je šest perpere, Sv. Martinu u Gružu pet, Sv. Mariji u Stonu šest i Sv. Nikoli u Dubrovniku pet perpere. Za odlazak jednog svećenika na hodočašće u Rim namijenio je legat *“per annima mia”*. (Test. Not. No 15, f. 149.

⁶⁷ DAD, Test. Not. No 17, f. 98'.

⁶⁸ DAD, Test. Not. No 17, f. 130'-131'.

Visokom, Olovu, Fojnici, Kreševu, Bobovcu, Vranduku i Podvisokom ostavio je dva dukata. Iz razumljivih razloga najviše je ostavio Fojnici: crkvi Sv. Marije namijenio je 12 dukata, te daljnjih 12 dukata fra Gabrielu (Milatoviću), gvardijanu fojničkog samostana i svom duhovnom ocu, koji bi se pomolio Bogu za dušu njegovu. Osim spomenutog, crkvi u Fojnici ostavlja i jedan votivni legat za izradu srebrenog križa u vrijednosti od 26 dukata, a za dušu svoju.⁶⁹ Franjevačkim crkvama u Kreševu, Olovu, Bobovcu, Podvranduku (“*Soto Vranduch*”) i Podvisokom (“*Soto Visochi*”) ostavio je svima i legate od po dva dukata.⁷⁰

Margarita, žena Ivana Mat. de Volzo ostavila je oporuku 1456. (4. IV.) koja je proglašena 1462. (2. III.) godine. Odredila je legate hospitalima, leprozijima, crkvama i samostanima. Obdarila je franjevce u Dubrovniku, Slanom, Stonu i Korčuli. Franjevačkoj vikariji u Bosni ostavila je 50 perpera za odjeću i druge potrebe.⁷¹

Paskal de Marota “*defuncti in partibus Bosne*” napisao je oporuku 5. ožujka 1460. Proglašena je valjanom 4. srpnja 1464. godine. Crkvi u Crnici (u Bosni)⁷² namijenio je 10 perpera nakon što se proda njegova kuća u Crnici.⁷³

Legati od početka osmanske uprave do 1808. godine

Oporučitelji u Dubrovniku nastavili su ustaljenu praksu ostavljanja legata franjevačkim samostanima i crkvama u Bosni i nakon propasti Bosanskog kraljevstva i njegova pada pod osmansku upravu. Neke od srednjovjekovnih franjevačkih samostana i crkava u Bosni stradali su prilikom osmanskog zaposjedanja Bosne ili neposredno poslije toga. Pojedini samostani i crkve uspjeli su preživjeti katastrofu i nastaviti svoje djelovanje. U općim uvjetima teškog preživljavanja bili su sučeljeni i s materijalnom oskudicom. Dobrotvorni prilozi i milodari ublaživali su nezavidno stanje i produljivali njihovu opstojnost, značajnu za vjerski, kulturni, duhovni narodnosni i

---

⁶⁹ “*It(em) lasso alla giexa de Quoniza che se dago ducati venti sei che fazano una croxe de arge(n) to p(er) l'annima mia.*” (DAD, Test. Not. No 17, f. 130'-131).

⁷⁰ DAD, Test. Not. No 17, 131.

⁷¹ DAD, Test. Not. No 18, f. 13'.

⁷² Crkvu je izgleda gradio testator na mjestu Velika Rijeka (“*in velicha riecha*”), svakako u nekom rudarskom mjestu u kojem je imao i svoja rudarska okna (“*le mie foxe in Zerniza*”, koje su njegovi epitropi trebali rasprodati. Vjerojatno je riječ o mjestu Crnici kod Srebrenice koja se ponekad piše kao Crnča pa i Zernica, koju treba čitati kao Crnica. Tu je bila crkva Sv. Marije koja se spominje 1440. te se po svemu sudeći gradila i dograđivala u dužem intervalu.

⁷³ DAD, Test. Not. No 18, f. 99.

nacionalni razvitak Hrvata u Bosni i Hercegovini. Ostavitelji legata su, kao i ranije, trgovci iz Bosne, ali i dubrovački građani i dubrovačka vlastela. Nalazimo ih u oporukama ubrzo nakon pada Bosne pod vlast Osmanlija.

***

Fojničanin *Doberko Stuparić* “*alias dicti Radossalich*” ostavio je oporuku 9. ožujka, proglašenu 10. rujna 1473. godine.⁷⁴ Već na početku naveo je popis imovine koja mu se nalazila u Fojnici u kući i trgovini (“*in casa mia in Quoiniza in bot(t)ega*”). Ostavio je više crkvenih legata. Pet perpera za “*decime et primitie*” ostavio je dubrovačkoj Katedrali, deset perpera Sv. Mariji na Dančama, te četiri groša crkvi Sv. Antuna. Franjevačkoj crkvi u Fojnici ostavio je legat od pet dukata. Kao svjedoci oporuke su fra Ivan, gvardijan fojnički (“*Ego Ioannes guardianus*”), i *Boško Radosalić* (vjerojatno Stuparić) Fojničanin.

Mate Blažev de Ragnina napisao je oporuku u Dubrovniku 14. listopada 1447. Proglašena je valjanom 17. studenog 1478. godine. U ne osobito opsežnoj oporuci ostavio je legate svim franjevačkim samostanima i redovnicima na dubrovačkom području od po dvije perpere, da bi se isti pomolili za dušu njegovu.⁷⁵ Obdario je i jednu franjevačku crkvu u Bosni. Riječ je o crkvi Sv. Marije u Zvorniku. Njoj je namijenio jedan votivni predmet - srebrni kalež u vrijednosti od šest dukata.⁷⁶

Oporukom 1556/7. trgovac *Nikola Baresi* (“*olim mercatoris Ragusii Bosnae defuncti*”) ostavio je legate crkvama u Bosni: crkvi u Olovu ostavio je 200 zlatnih dukata, a 600 *asa* crkvi u Visokom. Isti iznos kao i crkvi u Visokom namijenio je svetištu u Lorettu i dvojici svoje braće.⁷⁷

Godine 1562. (13. IV.) napisao je oporuku u ramskoj crkvi *Josip Ivanović* reč. *Pokrajčić* s Pelješca, trgovac po Bosni (“*Testamentum Josephi Iuanouich detto Pocraiiicich comorante in Prosor nella Chiesa Ramsca*”). Imao je posjede - zemljišta i vinograde na Pelješcu u Zavranju ili Brijesti (“*Sauvranie cioe Brestinglie in Punta*”) koje ostavlja “*per amore*” i koje već drži njegov brat Trajan Pokrajčić. Svog brata Trajana, te Ivana Jakobušića i Kostadina Peića određuje za svoje epitrope. Od crkvenih legata ostavio je samo “*decime et primitie*” Sv. Mariji Velikoj u Dubrovniku.⁷⁸ Drugim crkvama, pa tako ni

---

⁷⁴ DAD, Test. Not. No 21, f. 65'-67.

⁷⁵ DAD, Test. Not. No 23, f. 80

⁷⁶ “*Item lasso p(er) uno voto che ho fato a Sancta Maria de Suornich in Bosna una calexe de argento de ducati sette.*” (DAD, Test. Not. No 23, f. 81)

⁷⁷ DAD, Test. Not. No 41, f. 74-74'.

⁷⁸ DAD, Test. Not. No 48, f. 69'.

onoj u Rami, nije ostavio legate u ovoj pismenoj oporuci. Nema dvojbe da je obdario fratre u Rami, tim više što mu je oporuku pisao fra Jure (Giorgio) Ramljanin (“*Io frate Giiorgio Ramglianin lo scritto questo testam(en)to nella chiesa Ramscha alli priegli di su detto*”). On ili neki istoimeni fra Jure je i svjedok oporuke (“*Io frate Giorgio di Rama sono testimonio di sopra lo scritto*”). Svjedočio je i Đuro Jakobušić “*a questo testamento come fu fatto nella chiesa Ramschoiy*” i Kostadin Peić, obadvojica i epitropi istodobno.⁷⁹

Jedan od istaknutijih bosanskih trgovaca u 16. i početkom 17. stoljeća bio je **Jakov Benković**. Rodom je iz Podmilačja kod Jajca. Poslovaio je ne samo u Dubrovniku već i u više gradova na *Levantu*. Bio je poslovno uspješan i priličito imućan trgovac. Stekao je i društveni ugled. Tako je bio primljen i u bratovštinu *Lazarina*, u kojoj su bili pretežito trgovci koji su poslovali na *Levantu*. Godine 1600. Jakov Benković (*Jacomo Benci*) upisan je kao član Velikog kapitula (skupštine) *Lazarina*.⁸⁰ Jakov je ostavio oporuku (“*Testamentum Jacobi Bencouich mercatoris Bosnae*”) u Državnóm Notarijatu 8. listopada 1607. godine.⁸¹ Iz oporuke saznajemo za mnoge pojedinosti vezane za njegove gospodarske aktivnosti, poslovne veze i obiteljske odnose. Po običaju onog vremena Jakov je u oporuci najprije preporučio svoju dušu, a potom obdario legatima tri najvažnije crkve u Dubrovniku - S. Maria Maggiore (Katedrala), S. Biagio i S. Maria delle Danze, ostavljajući im “*per decime e primicie*” svakoj po jedan venecijanski dukat.⁸² Iz oporuke saznajemo da je *Benković* sa skupinom trgovaca imao kompaniju koja je poslovala u Beogradu, osnovana 1602. Nakon poravnanja potraživanja i dugovanja Benković se ponovno vraća legatima ostavljenim katoličkim crkvama i samostanima. Tako je npr. ostavio legat od 50 dukata crkvi Sv. Marije u Olovu u Bosni (“*Lascio per amor di Dio alla Chiesa di S. Maria del Pionbo in Bosna che si dice “Gospa od Olova”*”). Isti iznos od po 50 dukata ostavio je crkvama Sv. Ivana i Pavla i Sv. Frane u Veneciji sa željom da svećenici spomenutih crkava reknu gregorijanske mise za dušu njegovu (“*messe Gregoriane per l’annima mia*”). Također je ostavio legat i crkvi Sv. Lazara na Pločama u Dubrovniku. Spomenuta crkva posvećena je sv. Lazaru, patronu Bratovštine dubrovačkih lazarina (“*Confraternitas di S. Lazzaro*”), oko koje su se njezini članovi i okupljali. Na isti način odredio je i legat za siromašne crkve u Veneciji.⁸³ Neki iznos namijenio je za *fra Miju, sinu*

---

⁷⁹ DAD, Test. Not. No 48, f. 70.

⁸⁰ DAD, Matricola Confr. di S. Lazzaro, f. 51.

⁸¹ DAD, Test. Not. No 53, f. 130-131’.

⁸² Isto, 130.

⁸³ DAD, Test. Not. No 53, f. 131.

njegovog rođaka Grge,⁸⁴ na ime habita koji bi kupili njegovi srodnici za fra Mijino ređenje.⁸⁵

Rade Nikolin (Nikolić) “*mercatoris defuncti Procupie*” oporučno je 1607. obdario mnoštvo katoličkih crkava u Dubrovniku, Levantu i Bosni. Za katoličku crkvu u Ćiprovu u Bugarskoj, koja se upravo gradila, ostavio je 100 dukata, a za gradnju crkve u Prokuplju 12 dukata. Crkvu Gospe od Olova obdario je s pet dukata.⁸⁶

Luka Pasarević, sin Ivanov, otkuda i nadimak **Ivanović**, rodom iz slanskog Primorja, bio je levantinski trgovac s poslovanjem u Novom Pazaru. Tu je i umro. Uoči smrti ostavio je 1624. oporuku, pisanu hrvatskim i latiničnim pismom.⁸⁷ Desetine i prvine u iznosu od 100 groša ostavio je Katedrali u Dubrovniku. Crkvi Blažene Gospe od Olova u Bosni ostavio je legat od 300 groša. Ostalim bosanskim franjevačkim samostanima ostavio je 500 groša koji bi se raspodijelili na način “*kako se to najbolje usvidi ocu Ministru (provincijalu) Bosne*”, veli ostavitelj Luka. Gospinoj crkvi u Novom Pazaru daravao je 2000 groša, s tim da se “*daju na Mont*” (banku), “*kako sveta crkva dopušta*” ističe ostavitelj. Osim spomenutog ostavio je Maloj Braći legat od 30 i Gospi od milosrđa u Dubrovniku od 50 groša, te u svaku crkvu u Gradu po jedan groš. Jednoj pobožnoj osobi za hodočašće namijenio je 200 groša. Crkvama u Ćepikućama ostavlja legate - Sv. Martinu 100 i Sv. Roku 50 groša. Legate je odredio i za uboške udruge u Gradu. Na kraju oporuke su i svjedoci među kojima je *fra Petar Dragišić* koji je, najvjerojatnije, kao i testator obitavao u dubrovačkoj naseobini u Novom Pazaru. On veli: “*Ja fra Petar Dragišić jesam svjedok gornjem testamentu čujući od usta rečenog Luke*”.

Trgovac **Mate Lučić** “*mercatoris defuncti Belgradi*” ostavio je na hrvatskom pisanu oporuku 1620., proglašenu 1623. Pored legata ostavljenih crkvama u Dubrovniku ostavio je i legat od 10 folara crkvi Blažene Gospe od Olova.⁸⁸

Trgovac **Miho Andrijin** umro je u Beogradu i sačinio na hrvatskom latiničnom pismu pisanu oporuku 1668. godine.⁸⁹ Ostavio je više legata katoličkim crkvama i pojedincima: Katoličkoj crkvi u Beogradu namijenio je 5.000 aspri, kao i legat tamošnjem kapelanu i crkvi Sv. Mihovila u

---

⁸⁴ DAD, Test. Not. No 53, f. 16.

⁸⁵ Isto, 131'.

⁸⁶ DAD, Test. Not. No 53, f.

⁸⁷ DAD, Test. Not. No 56, f. 178-179'.

⁸⁸ DAD, Test. Not. No 56, f. 52'-53'.

⁸⁹ DAD, Test. Not. No 69, f. 28'-29'.

Smederevu. Bosanskim crkvama - Blažene Gospe u Srebrenici i crkvi Gospe od Olova - namijenio je legat od po 1000 aspri za govorenje misa zadušnica. I dubrovačke crkve Gospu od milosrđa i Gospina bezgrješnog začeca obdario je s istovjetnim iznosima od 1000 aspri u vidu pomoći.

Mijo Tomašević "mercator Belgradi", vjerojatno rodом iz istočne Bosne, napisao je u Beogradu, gdje je poslovao kao trgovac, godine 1697. oporuku pisanu hrvatskim jezikom i latiničkim pismom. Oporuka je proglašena valjanom u dubrovačkom Notarijatu 1612. godine.⁹⁰ Obdario je legatima crkve u Dubrovniku, te katoličke crkve na Levantu i Bosni. Na prvom mjestu ostavio je "decime et primitie" bosanskim franjevačkim crkvama ("A sada ostavliam decime i primitie kakoie obiciai od pravieh karstiana u Srebrenizu dva groša, u Gradovrhu kod Tuzle dva groša, u Olovo dva groša, u Donje Soli dva groša"). Ostavio je legat od 40 groša katoličkoj crkvi u Beogradu i legat od 12 groša katoličkoj crkvi u Temišvaru.

Frano Nikole Caliero, ugledni i bogati dubrovački trgovac, ostavio je opsežnu oporuku ("Testanentum Francisci Nicolai Caliero providi mercatoris Ragusii") 1691., pisanu hrvatskim jezikom.⁹¹ U oporuci nalazimo mnoštvo najrazličitijih legata namijenjenih pojedincima i različitim udrugama, pa tako i onih ostavljenih crkvama, samostanima, svećenicima i redovnicima. Među obdarenima su i franjevački samostani i crkve u Bosni. Riječ je o samostanima u Olovu i Fojnici. Na prvom mjestu Frano je ostavio legat u vidu pripomoći franjevačkom samostanu u Olovu. S tim u svezi veli: "Ostavljam manastieru Blasene Gospe od Olova "gratis" dukata 150 snadući da receni manastier ies velle ducian." Osim ovog bezuvjetnog legata Frano je franjevačkom samostanu u Olovu ostavio i drugi legat u iznosu od 100 dukata za pjevane i tihe mise, pod određenim uvjetima. Pa tako veli: "Ostavljam Fratrom od rečenoga manastiera Blažene Gospe od Olova dukata 100 da mi imaju rijeti misa kantanih i malieh za rečeni Legat i da rečene mise sve reknu za moi u duciu i da ih mogu aplicavat u Nediglie i u Feste duplex". Spomenutom iznosu dodao je još pet dukata da bi, kako veli, Oci (franjevci) mogli uzeti ulja i kandela žeci prid Blaženom Gospom. Kako su vremena bila nemirna, a stradanja više nego učestala, testator Frano s oprežnošću veli: "Imaju se ovi legati svi predati Gvardianu od Olova, onom i onda ,koji bi u datom trenutku bio. Ako bi slijedila koja disgratia (nesreća) od rečenog nam manastiera i crkve, što sačuvao Gospodin Bog i Blažena Gospa, u tom slučaju imaju se gore rečeni legati predati prečasnom Provincijalu od Bosne, koji tada bude, a koji bi lagate razdijelio takao da bi se dalo najviše tamo gdje je najpotrebitije".

---

⁹⁰ DAD, Test. Not. No . f. 171-173.

⁹¹ DAD, Test. Not. No 71. f. 147-157.

Na isti način kao i samostan Gospe od Olova oporučitelj - *Franco Caloiero* obdario je i *franjevački samostan u Fojnici* ostavljajući mu "gratis" 150 dukata, kao pripomoć. Daljnjih 80 dukata ostavio je samostanu za mise pjevane i tihe za dušu svoju, kako je to običaj i u Olovu, veli oporučitelj. Uz ovaj legat ostavlja još tri dukata kako bi Oci franjevci "*mogli kupiti ulje i gorjeti kandela prid Velikim Oltarom*". U slučaju da samostan i crkva stradaju oporučitelj je naredio da se legati namijenjeni Fojnici predaju provincijalu od Bosne koji će ih raspodijeliti na najbolji i najkorisniji način. Na margini testamenta nalazimo prvu zabilješku od 27. listopada 1693. o distribuciji legata franjevačkom samostanu u Fojnicu. Epitropi oporuke isplatili su 133 dukata iz legata određenog samostanu u Fojnici. U ime redovnika franjevačkog samostana spomenuti je iznos preuzeo prečasni opat don Frano Ricciardi. Drugu zabilješbu o fojničkom legatu nalazimo 6. srpnja 1694. kada su nadzor nad legatom preuzeli prokurator Sv. Marije Velike u Dubrovniku.⁹²

Mate Ivanović iz Duvna, trgovac u Stonu i Dubrovniku, s poslovanjem u Italiji i na *Levantu*, ostavio je 1721. oporuku u stonskoj Kancelariji i dubrovačkom Notarijatu.⁹³ Uz ostale legat dubrovačkim i stonskim crkvama Mato je ostavio legat u iznosu od devet cekina *Sv. Katarini u Kreševu* "*vicino a Saraevo*". S deset cekina darivao je i Sv. Mariju u Lorettu "*alla Marcha Anconitana*". Redovnicama u Konventu Sv. Marije Deloritte u Kuni na Pelješku ostavio je legat za služenje svetih misa za dušu njegovih roditelja i njegovu.

Boško Jurić, rodnom iz *Jasenjana* blizu Mostara, koji je poslovao u Dubrovniku, oporučno je 1701. ostavio dio svog kapitala za mise zadužnice koje bi se rekle u franjevačkom samostanu u *Zaostrogu*.⁹⁴

Tomo Lučić Bagalović, trgovac po zanimanju, rodnom iz donje Neretve, ostavio je oporuku 1723. godine.⁹⁵ Uobičajene "*decime et primitie*" ostavio je Sv. Mariji Velikoj i Sv. Mariji na Dančama po 12 groša, te Sv. Vlahu 40 perpera. Ostavio je legat za tihe mise u kapeli Sv. Rozarja. Po 40 perpera namijenio je franjevcima u Gradu i svećenicima Sv. Marije i 20 perpera Sv. Mariji "*delle Grazie*", za govorenje misa za dušu oporučitelja. Redovnicama *franjevačkog samostana u Zaostrogu* namijenio je legat od 40 perpera za slavljene svetih misa za dušu ostavitelja.

---

⁹² DAD, Test. Not. 71, f. 148' i 149.

⁹³ DAD, Test. Not. No 75, f. ; Test. St. No 8, f. 32-32'.

⁹⁴ DAD, Test. Not. No 72, f. 160-161.

⁹⁵ DAD, Test. Not. No 75, f. 83-84.

Spomen ostalih katoličkih crkava na Levantu

Uz spomenute franjevačke crkve u BiH testatori ostavljaju legatate i drugim katoličkim crkvama na Levantu. Neke od njih opsluživali su bosanski franjevci, kao župnici ili kapelani. Pored već spomenute franjevačke crkve u *Krupnju* (z. Srbija) spominju se i neke druge. Radoslav Bratuljević u oporuci 1442. godine spominje u Trepči dvije katoličke crkve - Sv. Mariju i Sv. Petra kojima ostavlja po jednu srebrenu libru. Legat je ostavio i crkvi Sv. Marije u Prištini.⁹⁶ Jakov Bermogunda ostavlja legat crkvi Sv. Marije u Beogradu za dušu Đurada Brankovića.⁹⁷ Ivan Radoknić, vjerojatno trgovac, umro je u Bijelom Brdu i ostavio oporuku 1486. godine. Za epitropa svoje oporuke odredio je svog duhovnog oca svećenika Jakova, plebana "*de S(an)cto Piero de Trepza*", a svojeručno mu je napisao i oporuku.⁹⁸ Ispitani svjedok bio mu je don Ivan iz Bijelog Brda.⁹⁹ Pavko pok. Domka Nikišića (Nixich) 1486. oporučuje legat od 10 perpera za dvije mise sv. Grgura, koje bi rekao svećenik Marin ?urđev, kapelan u Sofiji, jednu za njegovu, a drugu za dušu njegova oca Dimka.¹⁰⁰ Za gradnju katoličke crkve u Čiprovu (Bugarska) ostavlja 1607. Rade Nikolić 100, crkvi u Prokuplju 12 dukata.¹⁰¹ Katoličkoj crkvi u Novom Pazaru 2000 groša ostavlja Luka Pasarević iz slanskog Primorja 1624. godine.¹⁰² Svjedok mu je fra Luka Dragišić. Miho Andrijin ostavlja 1668. katoličkim crkvama u Beogradu 5.000 aspri, kao i crkvi Sv. Mihovila u Smederevu.¹⁰³ Miho Tomašević ostavlja 1697. legat od 40 groša katoličkoj crkvi u Beogradu i 12 groša katoličkoj crkvi u Temišvaru.¹⁰⁴

Podrijetlo testatora

Oporučitelji legata franjevačkim samostanima i crkvama u Bosni potječu iz različitih mjesta i krajeva. Najviše ih je iz Bosne i Dubrovnika, što je i posve razumljivo. Riječ je o legatima samostanima i crkvama u Bosni, a oporuke su ostavljane u Dubrovniku. Od ukupno 50-ak oporuka koje su uzete u obzir, njih 17 odnosi se na ostavitelje iz Bosne, dok ih je 12 iz

---

⁹⁶ DAD, Test. Not. No 13, f. 115*

⁹⁷ DAD, Test. Not. No 13, f. 169.

⁹⁸ DAD, Test. Not. No 25, f. 141-143.

⁹⁹ Isto, f. 143.

¹⁰⁰ DAD, Test. Not. No 25, f. 147.

¹⁰¹ DAD, Test. Not. No 25, f.

¹⁰² DAD, Test. Not. No 56, f. 178-179.

¹⁰³ DAD, Test. Not. no 69, f. 28-29.

¹⁰⁴ DAD, Test. Not. no 54, f. 171-174.

Dubrovnika. Iz Neretve su četiri i Hercegovine dva ostavitelja dok je jedan iz Bara. Mjesta iz kojih potječu oporučitelji iz Bosne su Fojnica, Srebrenica, Zvornik, Podmilačje i Duvno. Ostavitelji s prostora Dubrovačke Republike su iz Grada, Slanog, Lopuda, Stona i Primorja. Od dvojice Hercegovaca jedan je iz Stoca a drugi iz Jasenjana kod Mostara.

Struktura legata po bližoj namjeni

S obzirom na bližu namjenu, legati ostavljeni franjevačkim samostanima i crkvama u BiH mogu se svrstati u 14 skupina. Među njima su najbrojniji legati za mise zadušnice. Stanje u pogledu namjene je sljedeće: desetine i prvine zabilježene su tri puta. Legati za mise zadušnice ostavljeni su u 36 slučajeva - novčani 25 i materijalni 11 puta. Legati za molitve za duševno spasenje, bez misa, spominju se 5 puta. Misno ruho, liturgijske knjige, votivni predmeti - kaleži, križevi, kandela spominju se pet puta. Bezuvjetnih "gratis" legata bilo je šest. Ostali legati zastupljeni su ovako: za leprozne tri, siromašne dva, za crkvene sitne potrepštine jedan, zemljišne parcele i vinogradi dva, određena mjera srebrene rude tri, polozi glavnice na banci jedan, te jedan legat *redovnicama - franjevkama* u samostanu u Fojnici.

Sažetak

U oporukama dubrovačkog Notarijata nalazimo legate ostavljene franjevačkim samostanima i crkvama u Bosni i Hercegovini. Legati su ostavljani vikarima, gvardijanima i redovnicima - franjevcima. Neki od testatora namjenjivali su legate za humanitarno-karitativne namjene. Ostavljali su ih leprozijima i ubožištvima koji su djelovali uz franjevačke samostane i crkve.

Ostavljani legati različiti su po svojoj namjeni. Jedan od legata, istina ne učestalih, ostavljenih franjevcima u BiH bile su desetine i prvine ("decime et primitie"). Decime su bile crkveni porez, a prvine legati namijenjeni za ređenje i mlade mise.

Drugi i najčešći vid legata jesu oni ostavljani za mise zadušnice za dušu testatora ili neke druge osobe kojoj su namijenjene. Slični su im legati ostavljeni za molitve za duševni spas, kada se ne traži govorenje svetih misa već samo molitva od primatelja legata.

Poseban vid legata jesu oni namijenjeni za izgradnju, opravku ili opremu samostana i crkava. U oporukama nalazimo i bezuvjetne tzv. "gratis" legate,

kada se daje na dispoziciju vikaru, gvardijanu ili župniku da ih rasporede na najbolji i najkorisniji način.

Izvan spomenutih vrsta legata su oni namijenjeni za hodočasnička putovanja - u Rim, Bari, Rekonati, Padovu, Sv. Jakov de Compostello u Galiciji, Sv. Grob u Jeruzalemu i druga hodočasnika odredišta. Svi gore navedeni legati su pretežito novčani, premda mogu biti materijalni, te u pokretnim i nepokretnim dobrima. Česti su i zavjetni i votivni darovi - križevi, kaleži, svijećnjaci, te liturgijske knjige - brevijari i drugo.

Franjevački samostani i crkve u Bosanskoj vikariji u dubrovačkim oporukama spominju se po prvi put ovim redom: Sv. Nikola u Milama kod Visokog (1377.), samostan i crkva Blažene Djevice Marije u Srebrenici (1387.), samostan i crkva u (Kraljevoj) Sutjesci (1397.), samostan i crkva Sv. Marije u Olovu (1397.), Franjevačka vikarija u Bosni (1404.), samostan i crkva u Podvisokom (1407.), samostan i crkva Sv. Marije u Zvorniku (1426.), crkva Sv. Nikole u Čaglju kod Srebrenice (1431.), crkva u Krupnju (1436.), samostan i crkva Sv. Marije u Fojnici (1441.), crkva Sv. Marije u Crnici kod Srebrenice (1440.), crkva u Ljubuškom (1444.), Sv. Marija u Polju kod Bijeljine (1444.), samostan i crkva Sv. Katarine u Podkreševu (1449.).

Za vrijeme osmanske uprave spominju se u Bosni ovi franjevački samostani i crkve: samostan i crkva Sv. Marije u Fojnici (1473.), Sv. Marija u Zvorniku (1478.), crkva u Visokom (1556./7.), Sv. Marija u Olovu (1556.), Gospina crkva u Rami (1562.), crkva Blažene Gospe u Srebrenici (1668.), samostan i crkva u Gradovrhu kod Tuzle (1612.), samostan i crkva u Donje Soli kod Tuzle (1612.), samostan i crkva Sv. Katarine u Kreševu, samostan i crkva u Zaostrogu (1701.). Ukupno nalazimo u oporukama spomen o 18 samostana i crkava. Ako tome dodamo i one koje su utemeljili franjevci Bosanskog vikarijata (Ston, Slano, Rijeka Dubrovačka, Konavli), ukupno ih je dvadeset dva samostana i crkve.

Testamentum Radici Mišetici.

D. 1449. Ind. 1. die 2. Junij. Radici Mišetici. Deest
 Testamentum Radici Mišetici decessit in Quoyma. Illud decessit
 dicitur Consulum hinc quilibet p[ro]prietarij. et in die 2. diei auctoritatem
 p[ro]prietarij Curia. In p[ro]prietarij de goro. et eius subditos p[ro]prietarij
 ut. de goro p[ro]prietarij de bona et p[ro]prietarij de Zamaguis p[ro]prietarij
 p[ro]prietarij fides et p[ro]prietarij de ipso loco Quoyma. p[ro]prietarij p[ro]prietarij
 p[ro]prietarij ipso t[em]p[or]e p[ro]prietarij p[ro]prietarij. de resto p[ro]prietarij
 p[ro]prietarij p[ro]prietarij p[ro]prietarij et p[ro]prietarij p[ro]prietarij p[ro]prietarij
 p[ro]prietarij in sano goro. de ipso et p[ro]prietarij illud t[em]p[or]e p[ro]prietarij
 p[ro]prietarij testamentum p[ro]prietarij de p[ro]prietarij cui ipso p[ro]prietarij
 ipso Radici tunc fuisse bono mentis, et sanis intellectus. Quod quidem
 Testamentum tenore sequitur et est talis. In nomine Domini Amen
 1449. die 2. ultimo Aprile in Quoyma. Radici Mišetici fizo
 Lo mo ultimo Testamento in bona et sana memoria. Offendo in Quoyma
 In p[ro]prietarij q[ui]llo q[ui]llo de die 2. diei immobilis et p[ro]prietarij 300 a30
 de Clemente Curia. In nomine Domini Amen. La qual fuisse benedicta
 Ray. triginta m[er]ita. La Ray. q[ui]llo se benedicta. A nobis ago a Regina
 de deo p[ro]prietarij et maximo. recommendato alioro de deo p[ro]prietarij Hugo
 usque p[ro]prietarij offendo de la 300 in melle dno et p[ro]prietarij de m[er]ita

Oporuka Radiča Mišetića iz Fojnice iz 1449. s legitima franjevačkim crkvama - Sv.
 Marije u Fojnici, crkvi u Podkreševu, Sv. Mariji u Olovu, crkvi u Bobovcu, crkvi u
 Vranduku te leprozirijima pri samostanima u Fojnici, Olovu, Visokom, Podkreševu
 (DAD, Test. Not. N° 14, f. 123')